

TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİNİN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE GELECEĞİ

Hakan KOÇ*
Haşim ÖZÜDOĞRU**

Özet

Tarımsal kalkınma kooperatifleri, çok amaçlı kooperatifler grubunda yer almakta olup, ortakların her türlü bitkisel, hayvancılık, ormancılık konularındaki üretimini geliştirmek, ihtiyaç duydukları girdileri temin etmek, ekonomik güçlerini artırmak için doğal kaynaklardan faydalanmak, el ve ev sanatları ile tarımsal sanayinin gelişmesini sağlayıcı tedbirler almak için kurulmuşlardır. Söz konusu kooperatifler hızla gelişerek, kırsal alanda kalkınma ve refaha ışık tutacak bir işlev kazanmışlardır.

THE AGRICULTURAL DEVELOPMENT COOPERATIVES (HISTORICAL, PRESENT AND FUTURE)

Abstract

Agricultural Development Cooperatives are among the multipurpose cooperative groups and they were founded to improve the production of their shareholders in forestry, animal husbandry, plantation; to supply the input they need, to increase their economic power, to benefit from natural resources and to take some measures which enable the agricultural industry to improve. By developing fast, those cooperatives will shed light on the development and increasing welfare in rural areas.

1.GİRİŞ

Kooperatifçilik bireylerin tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi biçimde ve maliyet fiyatına yapmak üzere, dayanışma suretiyle ekonomik güçlerinin bir araya getirilmesidir (Mülayim 1999:13).

Kooperatifler, toplumu meydana getiren kişilerin hayat seviyelerini dayanışma, yardımlaşma ve işbirliği yolu ile yükselten ve dolayısıyla toplumun kalkınmasını sağlayan en önemli araçlar olarak görülmektedir (Koç 1995:10).

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, çok amaçlı kooperatifler grubunda yer almakta olup, ortakların her türlü bitkisel, hayvancılık, ormancılık konularındaki üretimini geliştirmek, ihtiyaç duydukları girdileri temin etmek, ortakların ekonomik gücünü artırmak için doğal kaynaklardan faydalanmak, el ve ev sanatları ile tarımsal sanayinin gelişmesini sağlayıcı tedbirler almak bu kuruluşların temel amaçları arasında yer almaktadır (Mülayim 1999:401) (Anonymous 1989: 3).

Tabandan gelen bir hareket olarak kendi kendine yardım ve idare esasına göre faaliyet gösteren bu alandaki gönüllü kooperatifleşme, ilk defa 1964 yılında "Köy Kalkınma Kooperatifleri" nin kurulmasıyla başlamıştır. 1989 yılında adı "Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri" olan bu kuruluşların kurulup gelişmesi ve kırsal alandaki kaynakların harekete geçirilmesi için, bu kooperatiflerin tarımsal sanayiye dönük projeli yatırımlarına

* Yrd.Doç.Dr.Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
** Arş.Gör.Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Araştırma Görevlisi

kaynak temini bakımından 1965 yılında "Dış Ülkelere İşçi Göndermede Kooperatif Kuran Köylülere Öncelik Tanıma Projesi" gerçekleştirilmiştir. Ancak, kooperatifçilik bilincinden uzak olarak çok sayıda kooperatifin kurulması ve kooperatif ilkeleriyle bağdaşmayan yatırım projelerinin verilmesi sözkonusu projenin başarısını etkilemiştir (Figen 1996:20)

1965 yılında sayıları 58 olan Köy Kalkınma Kooperatifleri, Bakanlığın yürüttüğü projeye sayıları artmış 1966'da 558'e 1971'de 2270'e 1974 yılında 6000'e ulaşmış olup, ortak sayısında 745 bin olmuştur. 1989 yılı sonunda kooperatif sayısı 5275, ortak sayısı 468810 birlik sayısı ise 63 olmuştur. 1989 yılında ise köy kalkınma kooperatiflerinin adı değişmiş "Tarımsal Kalkınma Kooperatifi" olmuştur. 1990 istatistiklerinde Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri adıyla kooperatif sayısı 3520, ortak sayısı 522500 ve birlik sayısı ise 73 olarak verilmektedir (Mülayim 1999:402).

1999 yılında Tarımsal Kalkınma Kooperatifi sayısı 5349, ortak adedi, 563053 ve birlik adedi ise, 33' tür (Anonymous 1999).

1969 yılında 1163 Sayılı Kooperatifler Yasası'nın çıkmasıyla kooperatifler demokratik olarak üst örgütlenemeye de gitmişler, önce iller düzeyinde bölge birliklerini kurmuşlar, bölge birlikleri de daha sonra 1971 yılında Ankara'da Köy Kalkınma Kooperatifleri Merkez Birliği (KÖY-KOOP)' u kurmuşlardır. Bölge Birliği ve Merkez Birliği 1980 yılına kadar büyük gelişme göstermiştir. KÖY-KOOP, 12 Eylül 1980 ihtilalinden sonra kapatılmıştır. 1999 yılında ise tekrar Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinden farklı olarak KÖY-KOOP kurulmuştur. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, günümüzde Ormancılık Kooperatifleri, Hayvancılık Kooperatifleri, El Sanatları, Bitkisel Üretim (Tarım) ve Seracılık gibi birçok kooperatif alt dallarında faaliyet göstermektedir. Bu kooperatifler kendi üst birlikleri olarak, Hayvancılık Kooperatifleri Birliği, Ormancılık Kooperatifleri Birliği ve Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birliğini kurmuşlardır. Bunların içinden sadece Ormancılık Kooperatifleri Birlikleri, Merkez Birliği düzeyinde örgütlenmesini tamamlamıştır. El Sanatları Kooperatifleri'nin üst örgütleri ise henüz kurulamamıştır (Anonymous 1999).

2.TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİNİN TEMEL İŞLEVLERİ VE UYGULADIKLARI PROJELER

2.1.Temel İşlevleri

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri kuruluş aşamasında faaliyet alanlarını belirlemektedirler. 1163 Sayılı yasaya göre hazırlanmış örnek ana sözleşmelerinde bunların amaçları; tarımda her türlü verimliliği artırıcı tedbirleri almak, yerleşim sahasını düzenlemek, tarım işletmelerini verimli hale getirmek ve her türlü ürünlerin ve mamullerin pazarlamasını düzenleyerek kazanç sağlamak, tabii kaynaklardan faydalanılması, köy sanayinin kurulmasıyla ilgili çalışmalar yapmak, ortakların mesleki ve gerektiğinde zati tüketim ihtiyaçlarını da karşılamak, özel ve resmi kuruluşlardan temin edilen kredi, sübvansiyon gibi girdileri amaçlarına uygun kullanmak, kooperatifin ithalat ve ihracatla ilgili işlemlerini yapmak veya yaptırmak, ortakların her türlü sigorta hizmetlerinin sağlanmasında aracılık etmek, kooperatif çalışmalarını ile ilgili kiralama yapmak, ortakların her türlü ürününü satmak ve girdileriyle ilgili ürünlerin bayiliğini almak şeklinde ifade edilmiştir.

Burada görüldüğü üzere, tek amaçlı kooperatiflerin ayrı ayrı yaptıkları işleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri toptan yapmakta ve çok amaçlı bir kooperatif niteliği taşımaktadırlar.

Küçük işletmelerin tarımsal girdi ihtiyaçlarının temin edilmesi, ürettikleri ürünlerin değerlendirilerek en uygun fiyatla satışının sağlanması ve dolayısıyla bu işletmelerin ülkemiz ekonomisinde önemli bir varlık haline gelebilmesi tarımsal amaçlı kooperatifler bünyesinde toplanması ile mümkündür.

Kooperatiflerin yurtdışı işçi kontenjanları ile başlatılan yatırımlarının, yarım kalması sonucu bu yatırımların devlete düşük faizli, uzun vadeli ve yeterli miktarda kredilerle desteklenmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Köy Kalkınma Kooperatiflerinin projeli yatırımlarının mali yardımlarla desteklenmesi ile ilgili uygulamaya ilk defa 1967 yılında 20 kooperatifte, 979.200 TL kredi tahsisi ile başlanmıştır. 1968 yılında Devlet Yardımı Yönetmeliği uygulamaya konmuştur (Anonymous 1999).

Yönetmeliğe göre amaç; köy kalkınma kooperatiflerinin ve üst kuruluşlarının kalkınma planlarımızda öngörülen, kırsal alanda üretimi artırıcı veya değerlendirci veyahut da istihdamı çoğaltıcı yatırımlarına hibe ve kredi şeklinde katkıda bulunarak kooperatif faaliyetlerini etkin hale getirmek suretiyle ekonomik kalkınmayı hızlandırmaktır. 1968'de yürürlüğe giren Yönetmelik ile Kooperatiflerin uygulamakta olduğu projelerin sabit yatırım tutarının %20'sine kadar Devlet yardımı tahsis edilmekte idi. Proje yatırım tutarının geri kalan kısmının; kooperatif özkaynağı, işçi kontenjanları ile yurt dışına gönderilecek kooperatif ortaklarından sağlanacak kaynak ve bankalardan temin edilecek kaynaklarla karşılanması düşünülmüştür. İşçi kontenjanları yoluyla sağlanacak finans kaynağı istenen ölçüde sağlanamamış ve diğer taraftan ülke tarımının desteklenmesinde görevli T.C. Ziraat Bankasının kredi kaynaklarından köy kalkınma kooperatiflerinin yararlanmaları mümkün olamamıştır.

1972 yılında Devlet Yardım Yönetmeliği değiştirilerek, proje yatırım tutarının %40'ına kadar Devlet Yardımı yapılabileceği hükmü getirilmiştir. Bu yönetmelik dahilinde Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin tarım ve orman ürünlerinin üretim, değerlendirme ve pazarlanması, el ve ev sanatları konularındaki yatırımlar ile su ürünleri kooperatiflerinin su ürünleri istihsal, değerlendirme ve satış konularındaki yatırımlarının sabit yatırım ve işletme sermayesi ihtiyaçları Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca desteklenirken 1969 yılında yürürlüğe giren 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu günümüz ihtiyaçlarına cevap veremez duruma düşmüştür.

Bu sebeple Tarım Bakanlığı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı arasında gerekli çalışmalar yapılarak, 1163 Sayılı Kanunun 25. Maddesini değiştiren 2. ek ve 3. geçici madde ile 3476 sayılı kanun 6.10.1988 tarihinde yürürlüğe konulmuştur.

1163 sayılı Kanun değişikliği ve buna bağlı olarak yapılan düzenlemelere paralel olarak yürürlükte olan yönetmelikte değişiklik yapılarak "Tarımsal Kooperatiflerin Yatırım Faaliyetlerine Yapılacak Devlet Yardımı Yönetmeliği" 30.4.1990 tarihinde yürürlüğe konmuştur.

Bu yönetmeliğin amacı tarımsal kooperatiflerin kalkınma planları ilkelerine ve politikalarına uygun olarak tarımsal üretimi ve istihdamı artırıcı, tarımsal ürünleri pazarlayıcı ve değerlendirci, ortaklarına uygun şartlarla girdi sağlayıcı, ortaklarının tarımsal üretim faaliyetlerini artırıcı, yatırım projelerini ayni ve nakdi kredilerle destekleyip kooperatif faaliyetlerini yönlendirmek olarak belirlenmiştir.

2.2.Uygulanan Projeler

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde kırsal kesimin kıt imkanları nedeniyle sermaye birikimi oldukça yavaş ve düşük olmakta, bazı hallerde ortaklar yüklendikleri ortaklık paylarını bile ödeyememekteydiler. Bu nedenle, Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde öz kaynak gelişimi düşük olmakta ve dolayısıyla kendi imkanları ile ortakların yararına olan yatırımların gerçekleştirilmesinde güçlük çekmektedirler. Bu durumda Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin çalışmalarının dış finansman kaynakları ile desteklenmesi kaçınılmaz olmaktadır (Gündoğmuş 1998:21).

Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü'nce yatırım programında yer alan kooperatif projelerine bütçe imkanları dahilinde kalkınmada öncelikli illerde sabit yatırımın %80'i diğer illerde %75'i oranına kadar Devlet yardımı yapılmaktadır. Proje sabit yatırımının ise öncelikli yörelerde %20'si ve diğer yörelerde %25'inin kooperatif öz kaynaklarından karşılanması gerekmektedir. Kooperatiflere yapılan devlet yardımlarının vadesi projenin özelliklerine göre "Tarımsal Kooperatiflerin Yatırım Faaliyetlerine Yapılacak Devlet Yardımı Yönetmeliği"ne göre belirlenmiş olup, bu vade;

- Ortakların mülkiyetindeki projelerde 2 yılı ödemesiz 7 yıl,
- Diğer projelerde 2 yılı ödemesiz 12 yıl,
- İşletme sermayesi için tahsis edilen Devlet yardımlarında ilk yılı ödemesiz olmak üzere toplam 3 yıldır.

Kooperatiflere sabit yatırım ve işletme sermayesi için tahsis edilen devlet yardımlarının faiz oranları ise; T.C. Ziraat Bankasının o yıl hayvancılık kredilerine uyguladığı en düşük faizli kredinin vansı oranındadır. Tahakkuk edecek faizler ödemesiz süre dahil olmak üzere her yıl kooperatiften tahsil edilir. Kredi borçları ödemesiz süreden sonraki yıllarda eşit taksitler halinde tahsil edilmektedir (Anonymous 1997:12).

Son yıllarda Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin projeli yatırımlarının desteklenmesinde önemli yenilikler olmuştur. Türk toplumunun yapısına uygun kooperatifçilik modelinin geliştirilmesi yoluna gidilmiş, bu maksatla üretim ünitelerinin yani ahırın, süt ve besi sığırının, arının, kovanın, seranın kooperatifin mülkiyeti yerine ortakların mülkiyetinde bulunduğu, kooperatifin kefaleti ile ortakların kredilendirildiği sisteme geçilmesine karar verilerek; Devlet Yardımı Yönetmeliği'nde bu doğrultuda değişiklikler yapılmıştır. Yapılan bu değişiklikten sonra ortakların mülkiyetinde uygulanmak üzere 200 Başlık (100 aile x 2 Baş) süt sığırıcılığı projesi, 100 Başlık (50 Aile x 10 Baş x 2 devre) Besi sığırıcılığı projesi, Seracılık Projesi (50 Aile x 50 m²), Arıcılık Projesi (50 Aile x 20 Kovan) geliştirilerek desteklenmek üzere Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine verilmiştir.

Bu tip projelerde, ortak-kooperatif ilişkisi bulunduğu ve dolayısıyla kooperatifçilik ilkelerinden en önemlisi olan "Ortakların Ekonomik Katılımı İlkesi" işlendiği için toplumumuzun bünyesine uygunluğu düşünülmüş ve çiftçilerimiz tarafından büyük ölçüde benimsenmiştir. Bunun sonucu olarak; 644 kooperatife süt sığırıcılığı, 477 kooperatife besi sığırıcılığı, 32 kooperatife arıcılık, 19 kooperatife seracılık, 1 kooperatife de kültür mantarcılığı konularında proje konusu verilmiştir (Figen 1996:22).

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, özellikle bahsedilen tip projeler sayesinde birçok tesise sahip durumdadır. Bunların bir kısmı eski Köy Kalkınma Kooperatifleri zamanında yapılmış olanlardır (Turan 1988:26-55).

Çizelge 1.Yıllara Göre Uygulanan Projelerde Sabit Yatırım, İşletme Sermayesi ve Proje Tutarı Miktarları (Bin TL.)

Yıllar	Sabit Yatırım	İşletme Sermayesi	Proje Tutarı
1995	174.243.082	91.190.878	265.433.960
1996	296.394.000	242.889.691	539.283.691
1997	579.546.607	364.588.524	944.135.131
1998	1.241.651.619	780.375.338	2.022.026.957
1999	2.023.894.742	1.402.821.492	3.426.716.234

Kaynak: Anonymous 1999., Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, Proje Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Çizelge 1'e göre, yıllar itibarıyla sabit yatırım tutarı ve işletme sermayesinin arttığı görülmektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından verilen proje tutarlarının 1998 yılında diğer yıllara oranla daha fazla arttığı görülmekte ve 1995 yılından günümüze kadar, proje tutarının yaklaşık olarak 15 kat arttığı izlenmektedir (Çizelge 1).

3.HÜKÜMET POLİTİKALARINA BAĞLI GENEL SORUNLAR

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, 30 yıllık geçmişe rağmen kırsal alandaki tarımsal kooperatiflere oranla oldukça yeni bir kooperatif çeşididir. Fakat, 30 yıldaki gelişme diğer kooperatiflere örnek olacak nitelik taşımaktadır. Bu gelişmeler, Türk Kooperatifçiliği açısından oldukça önemlidir. Söz konusu kooperatifler, 1163 sayılı yasayla kurulan diğer kooperatifler arasındaki özelliği ile demokratik kooperatifler olup, kırsal alanlarda yukardan değil tabandan gelen bir kooperatifçilik anlayışıyla ilerlemektedirler. Genel olarak finansman, eğitim, mevzuat, üst örgütlenme ve denetim alanlarında sorunları vardır.

3.1.Finansman Sorunları

Türkiye'de var olan tüm kooperatiflerin ortak sorunu finansmandır. Gerek öz sermaye yetersizliği, gerekse kredi olanaksızlıkları nedeniyle, finansman güçlüğü ile karşılaşılmaktadır. Kooperatiflerin öz sermayelerinin düşük olmasının sebepleri arasında; düşük ortaklık payı yüklenmeleri, ortakların yüklenmiş oldukları bu paylarını bile ödeyememeleri, kooperatiflerdeki sermaye birikimini özendirerek şartların olmayışı gibi nedenlerle, öz sermayeleri düşük olmaktadır. Kredi olanaklarının yetersizliği, kredi faizlerinin yüksek olması, kredi sağlayacak özel bir finansman kuruluşunun bulunmaması, kooperatiflerin kendi finansman kuruluşları ile mevduat kabul edemeyişlerine ilişkin nedenlerle, yetersiz olmaktadır. Açılan kredilerin çoğunluğu da kooperatiflere ulaşmamaktadır. Kooperatif ve üst birliklerinin; aracılar, tefeciler ve sanayicilerden daha çok krediye ihtiyaçları vardır. Kooperatiflerin finansman ve kredi sorunu bir "Kooperatifler Bankası"nın kurulmasıyla çözülebilir. Yalnız bu bankanın özelliklerinden birisi de yönetimine kooperatiflerin ortak olacağı bir organizasyon yapısına sahip olmasıdır. Banka, mutlaka mevduat kabul etmeli ve rekabet için, diğer bankacılık faaliyetlerine de yönelmelidir. Özetlemek gerekirse; Kooperatifler Bankası kooperatif ve üst örgütlerine kredi veren; aynı zamanda kooperatif ve üst örgütleri tarafından kurulup işletilen ve onlar tarafından sahip olunan bir bankadır.

3.2.Eğitim Sorunları

Ülkemizdeki kooperatifçilik eğitim ve araştırma sorunlarına da, hiçbir zaman gereken önem verilmemiştir. Alınacak en önemli önlem, kooperatif ve üst örgütleri ve devlet tarafından kooperatifçilik okullarının açılmasıdır. Ayrıca, ilköğretimden üniversiteye kadar bütün okullarda kooperatifçilik derslerine yer verilmelidir.

Kooperatifçiliğin geliştirilmesi amacıyla kooperatif ilke ve yöntemlerinin kooperatif ortaklarına, seçilmiş ve atanmış yöneticilerine, çalışanlarına ve bilhassa bütün halka öğretilmesi şeklinde ifade edilen kooperatifçilik eğitiminin geliştirilmesi ilkesi, kooperatifçiliğin temel ilkelerinden birisidir. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri için özellikle bunun benimsenmesi ve kooperatifçilik bilincinin aşılması için temel unsur olan halk eğitilmelidir. Kooperatifçilik eğitimi, sadece devletten beklenilmemeli, devletin kooperatifçilik eğitimi yanında kurulmuş ve kurulacak olan üst örgütlerinde, yurt çapında ortak ve ortak dışı kooperatifçilik eğitimi yapmaları gerekmektedir. Kooperatif üst örgütleri, aynı zamanda kooperatif yönetici ve personeline dönük hizmet içi eğitim programları da uygulamalıdır. Bu eğitim görevlerini yerine getirebilmeleri içinde, kooperatifler yeterli olanaklara kavuşturulmalıdır. Ayrıca, Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine yönelik araştırmalar yapılmalı, onların sorunları tespit edilmeli ve bu sorunlara çözüm yolu aranmalıdır. Hatta bu amaçla, üniversitelere veya kooperatif üst örgütlerine bağlı olarak "Kooperatifçilik Enstitüleri" kurulmalıdır.

3.3. Mevzuat Sorunları

Ülkemizde bugün kooperatifçiliği düzenleyen yasalar yetersiz ve antidemokratiktir. Demokratik kooperatifçilik esas itibarıyla kooperatifçiliğin demokratik yönetim ilkesinin tam olarak uygulanmasıdır. Uygulamada ülkemizde kooperatif ve üst örgütleri için, birden fazla yasa bulunmakta olup, çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Ülkemizdeki bütün kooperatifler tek bir yasa çerçevesinde kurulup örgütlenmeleri sağlanmalıdır. 1163 sayılı yasa bütün kooperatifleri kapsayacak şekilde yeniden revize edilmelidir.

3.4.Denetim Sorunu

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde denetim, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma Destekleme Genel Müdürlüğü Teftiş Kurulu Başkanlığına bağlı kontrolörler tarafından yapılmaktadır. Kooperatif üyelerinin herhangi bir şikayeti olduğunda eleman gönderilmekte ve sorun çözülmeye çalışılmaktadır. Kooperatiflerde başarı için etkili bir denetim şart olmaktadır. Bu görev devlete, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunuyla verilmiş olup, yasal açıdan herhangi bir boşluk bulunmamaktadır. En etkili denetim aracı ise, "Kooperatif Üst Örgütleri"dir. Bu kuruluşlar kendilerine bağlı olan kooperatifleri denetlemelidir.

3.5.Üst Örgütlenme Sorunu

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, üst örgütlenmelerini süratle sağlamalıdır. Birim kooperatiften başlayarak birlik, merkez birliği ve ulusal birlik oluşturarak, aşağıdan yukarıya doğru dikey biçimde örgütlenmeleri gerekmektedir. Fakat, kooperatiflerde üst örgütlenme sorunu hala bulunmaktadır. Kooperatiflerin gelişebilmesi büyük işletmelerle rekabet edebilmesi ve ülke çapında söz sahibi olabilmesi için, kooperatifçilik hareketi üst örgütlenmesini süratle tamamlamalıdır.

4.SONUÇ

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, 30 yıllık geçmişe rağmen, kırsal alandaki diğer tarımsal kooperatiflere (Tarım Kredi ve Tarım Satış gibi) oranla oldukça yenidirler. 30 yıldaki gelişmeleri ise, Türk Kooperatifçiliği için önemlidir. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, her yerde ve her durumda çok amaçlı kooperatiftir. Kırsal alanda kurulan demokratik kooperatifler olarak ve tepeden değil tabandan gelen bir kooperatif hareketidir. Bu kooperatiflere kadar, kooperatifçilik hareketi her zaman devletin müdahalesi ile gelişmiştir.

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerini de ortaklar, bir devlet dairesi olarak görmekle olup, gereği kadar sahip çıkamamakta ve kooperatifler fonksiyonlarını tam olarak yerine getirememektedirler. Yukarıda saydığımız sorunlar nedeniyle de kooperatifler gelişmelerini sağlayamamaktadırlar. Kooperatiflerin finansman sorununun çözümü için bir "Kooperatifler Bankası" kurulmalı, eğitim sorunu için tabandan yukarıya doğru bir eğitim planlaması yapılmalıdır. Denetim sorunu için, devlet etkili bir denetim yapmalıdır.

Kooperatifçilik hareketi, bugün bütün dünya'da ve özellikle ekonomik olarak gelişmiş demokratik ve çağdaş batı ülkelerinde büyük gelişme göstermiştir. Bunlar sosyal ve ekonomik hayatta çok etkili üst örgütlere sahip ve tümüyle demokratik kuruluşlardır. Tarımsal Kalkınma kooperatifleri ve genel olarak tüm kooperatiflerden beklenen başarılar sağlanamamıştır.

Türkiye tarımının gelişmesi bakımından T.C.Ziraat Bankasının, Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin tarımsal üretimi artırıcı değerlendirmesi projelerinin sabit yatırım ve işletme sermayesi ihtiyaçlarına düşük faiz uygulayarak öncelikle kredilendirilmesi ve bunun için yıllık çalışma ve plasman programlarında yeterli miktarlarda ödenek ayrılması gerekmektedir.

Günümüzde adaletli bir toplum yapısının herkesin özlemi haline geldiği düşünülürse, kooperatiflerin toplumsal sorumluluğu daha iyi anlaşılmalıdır. Çünkü toplum organizmasını adalet içinde sağlıklı kılan sosyal politikaların uygulanmasında Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri araç niteliği taşımaktadırlar.

Dar gelirli üreticilerin en büyük kesimini oluşturan işçi sendikaları ile demokratik halk kooperatifçiliğinden yana siyasal partiler ve belediyeler, demokratik kooperatif bilincinin toplumda kökleştirilmesi için birlikte hareket etmeli ve bu konuda işbirliği yapmalıdır.

KAYNAKLAR

- Anonymous., Sınırlı Sorumlu ..... Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Anasözleşmesi , Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Teşkilatlanma Destekleme Genel Müdürlüğü, Ankara, 1989.
- Anonymous., Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerde Teşkilatlanma, Projelendirme, ve Destekleme Rehberi, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, Ankara, 1997.
- Anonymous., Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü , Teşkilatlanma Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1999.

- Gündoğmuş, E., "Türkiye'de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine Ait Yatırım Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi", *Karınca Dergisi*, 64, 743, Ankara, 1998.
- Figen, E., "Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri", *Karınca Dergisi*, 62, 716, Ağustos 1996.
- Koç, H., "Kooperatifçilik", Gazi Büro Kitapevi, Ankara, 1995.
- Mülayim, Z.G., *Kooperatifçilik*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1999.
- Turan A., *Köy Kalkınma Kooperatiflerinin Dünü ve Bugünü*, Kooperatifçilik, 82, Ankara, 1988.